

«Довкілля». 15-річний досвід виконання стратегічних завдань реформування змісту освіти. Полтава: Довкілля-К, 2010. 192 с.

5. Лисенко Н. В., Кирста Н. Р. Педагогіка українського довілля: у 3-х частинах. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. Ч. 2. 360 с.

Закатнов Д. О., м. Київ

ЦІННІСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ КАР'ЄРНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті розглянуто проблеми кар'єрного розвитку учнівської молоді в аспекті мотиваційно-ціннісного ставлення до вибору освітньо-професійної траєкторії. Наведено результати дослідження особливостей мотивації та сформованості професійних ціннісних орієнтацій учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Протиріччя між потребами суспільства стосовно підготовки фахівців з певних професій і переважно стихійним характером вибору молоддю майбутньої професії є сталим, а комплекс проблем, пов'язаних з підготовкою молодого покоління до усвідомленого проектування професійної кар'єри та її реалізацією набуло соціально-педагогічної значущості. При цьому особливо важливим періодом особистісного та професійного розвитку людини в контексті проблеми вибору майбутнього професійного шляху є період ранньої юності, оскільки саме в це період змінюється соціальна ситуація особистості розвитку й актуалізується проблема визначення майбутньої освітньо-професійної траєкторії та шляхів її реалізації. Існує декілька напрямів розв'язання зазначеної проблеми, один з яких передбачає здійснення психолого-педагогічної підтримки учнівської молоді щодо її входження до світу професійної праці та кар'єрного розвитку на етапах оптації та набуття професії.

Принадно зазначимо, що розв'язання комплексу проблем, пов'язаних із вибором молоддю людиною майбутньої професії впродовж тривалого періоду розглядалися вітчизняними педагогами і психологами у контексті вдосконалення змісту, форм і методів профорієнтаційної роботи. Аналогічні підходи превалювали й в економічно розвинутих країнах, при цьому професійна орієнтація мала своєю головною метою забезпечення економіки кваліфікованими

кадрами, орієнтуючись на її потреби, а не на індивідуальні потреби, переваги, ціннісні орієнтації тощо молоді [3]. Разом з модифікаціями парадигми освіти підготовка молоді до вибору майбутньої переорієнтувалася на роботу з особистістю в аспекті формування у неї універсальних поведінкових навичок, які б забезпечували гармонічне проходження можливих кризових моментів (або періодів) прийняття відповідальних рішень щодо професійної діяльності, насамперед – у періоди вибору професії та підготовки до неї. З прийняттям людиноцентристської парадигми освіти, основний акцент у здійсненні психолого-педагогічного супроводження вибору молоддю освітньо-професійної траєкторії перемістився з професійної орієнтації на консультування для професійної кар'єри (кар'єрне консультування). Результативність діяльності з психолого-педагогічного супроводу кар'єрного розвитку особистості досить важко оцінити кількісними й якісними показниками. Проте, відкладені у часі, але позитивні ефекти кар'єрного консультування підтверджуються лонгітюдними дослідженнями, високим соціальним статусом в економічно розвинутих країнах професії кар'єрного консультанта, зацікавленістю держави й суспільства у вирішенні проблем, пов'язаних з підготовкою молодого покоління до вибору й реалізації професійної кар'єри.

Професійна кар'єра визначається як цілеспрямований процес (і результат) формування професійної траєкторії людини у контексті її близької й віддаленої трудової перспективи, який планується й реалізується з урахуванням потреб і можливостей особистості й запитів суспільства, дозволяє людині здійснювати бачення себе й свого місця в системі виробничих і соціальних відносин [5]. За такого підходу професійна кар'єра є стільки просування по посадових сходах, скільки як реалізація людиною своїх можливостей у фаховій діяльності. Успішність професійної кар'єри де термінується ступенем усвідомленості зробленого молоді людиною професійного вибору, який залежить не лише від життєвих обставин і можливостей особи, але й типологічних особливостей особистості, від індивідуальних уявлень щодо професійного успіху, на основі яких планується розвиток професійної кар'єри. Планування кар'єри

здійснюється у процесі реалізації двох взаємозалежних процесів: планування життєвого шляху й планування професійної траєкторії. Процес планування дозволяє конкретизувати й узгоджувати життєві й професійні цілі й цінності особистості, визначати етапи й засоби досягнення мети, роблячи образ професійної кар'єри структурованим і емоційно привабливим, а чітко продумані професійні плани й адекватні уявлення стосовно кар'єрного розвитку мінімізують імовірність впливу на нього випадкових факторів [3]. Кар'єрний розвиток (розвиток професійної кар'єри, кар'єрне зростання) можна визначити як процес самореалізації особи у професійній діяльності, що супроводжується накопиченням трудового досвіду, систематизацією й розвитком її знань, навичок, особистісних якостей тощо, і приводить до переходу до більш високого соціально-професійного статусу. Одним із засобів його психолого-педагогічного забезпечення є консультування для професійної кар'єри (кар'єрне консультування) – вид міждисциплінарного (психолого-педагогічного та профорієнтологічного) консультування, що має за мету надання особі допомоги у вирішенні індивідуальних проблем вибору й розвитку професійної кар'єри [5].

Аналіз вітчизняних досліджень з проблеми кар'єрного консультування (Л. Ковальова, В. Орлов, А. Соколова, О. Толгурова, І. Янченко та ін.) дозволяє стверджувати, що його метою є формування в учнівської молоді кар'єрної компетентності, яка визначається як інтегративна якість особистості, що характеризує її прагнення, ставлення, готовність і спроможність до вибору, планування та реалізації професійної кар'єри, передбачає рефлексивне бачення себе та адекватну самооцінку. Теоретичний аналіз досліджень, присвячених проблемі кар'єрної компетентності, уможливорює виокремити в його структурі мотиваційно-ціннісний, когнітивний, рефлексивно-оцінний та діяльнісний компоненти. Результати психолого-педагогічних досліджень (І. Бех, М. Піддячий, Н. Побірченко, В. Рибалка, Б. Федоришин та ін.) свідчать про те, що мотивація та система ціннісних орієнтацій, насамперед – професійних, є одними з найбільш суттєвих факторів впливу на вибір молодою людиною

освітньо-професійної траєкторії. Мотиваційно-ціннісний компонент є провідним й у ключових компетентностях фахівця оскільки детермінує не лише його конкурентоспроможність й успіх у професійній діяльності, але й його життєздатність у сучасних соціально-економічних реаліях [2].

Проблему кар'єрного розвитку особистості на етапі оптації у різних контекстах (професійного самовизначення, підготовки до вибору професії тощо) розглянуто достатньо повно, її ж теоретичні та практичні особливості для етапу набуття професійної освіти у вітчизняних дослідженнях висвітлено недостатньо. При цьому розробка педагогічних технологій кар'єрного розвитку молоді людини на етапі професійної підготовки передбачає виявлення особливостей сформованості її ціннісних орієнтирів і мотивів вибору та набуття певної професії, які розгортаються за певними закономірностями [1].

Аналіз мотивації учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О) щодо вибору навчального закладу (всього у дослідженні брало участь понад 400 учнів), свідчить про те, що 9,3% респондентів обрали навчання у ЗП(ПТ)О лише тому, що їм «набридло навчання в загальноосвітній школі», 18,5% сподівалися спростити таким чином вступ до закладу вищої освіти, а 7% респондентів були змушені навчатися у ЗП(ПТ)О, оскільки не пройшли за конкурсом до іншого навчального закладу. Таким чином, майже 35% респондентів не мали впевненості в тому, що обрана професія відповідає їхнім матеріальним і духовним потребам. Як основний мотив «отримати професію і працювати за нею», обрали лише 43% відсотки опитаних, ще 22,8% мотивували своє рішення щодо навчання у ЗП(ПТ)О прагненням набуття професію та продовжити навчання у закладі фахової передвищої або вищої освіти. Отже, більша частка учнів прагнули при вступі до закладу професійної (професійно-технічної) освіти набуття робітничу професію і працювати за нею. Іншими респондентами навчання у ЗП(ПТ)О розцінювалося або як вимушений крок, або як засіб вирішення завдань, не пов'язаних з професійною діяльністю за набутою професією, тобто професія не розглядалася ними у ціннісному вимірі.

Результати дослідження сформованості професійних ціннісних орієнтацій з використанням методики «Квадрат цінностей» [4] свідчать про те, що ієрархію зазначених цінностей (I-III рангові місця) очолюють, відповідно, цінності, пов'язані з результатами праці (життєвий успіх; матеріальне благополуччя; стабільне майбутнє і т. ін.), особистісним розвитком (розширення світогляду, розвиток здібностей; нові компетентності тощо) та самоствердженням (незалежність, реалізація особистісних можливостей, можливість відстоювати власну думку та ін.). IV і V рангові місця посіли суспільно значущі та статусні цінності. Ієрархію професійних ціннісних орієнтацій замикають цінності, пов'язані зі змістом праці та умовами праці.

За результатами опитування також було встановлено, що 57,45% учнів ЗП(ПТ)О (59% опитаних дівчат і 55,9% опитаних юнаків) планують працювати за набутою професією. Таким чином, дослідження особливостей мотиваційно-ціннісного складника кар'єрної компетентності свідчить про те, що мотиви вибору учнями ЗП(ПТ)О навчального закладу детерміновані бажанням набуття обраної професії та в подальшому працювати за нею, але при цьому професійні ціннісні орієнтації, пов'язані зі змістом праці та умовами праці не є провідними.

Література

1. Бех І. Д. Компонентна модель сходження зростаючої особистості до духовних цінностей // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2017. Вип. 21(1). С. 6–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2017_21%281%29_3
2. Панчук Н.П. Ціннісна сфера особистості та її роль у становленні професіонала // Проблеми сучасної психології. 2015. Випуск 29. С. 471–480.
3. Педагогічні технології підготовки учнівської молоді до вибору й реалізації професійної кар'єри: методичний посібник [Електронний ресурс] / [Закатнов Д. О., Орлов В. Ф., Злочевська Л. С., Павлов Ю. О., Локшин В. С. Київ : ПТОО НАПН України, 2015. 221 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/106916>
4. Руденко О. А. Формування професійних ціннісних орієнтацій у студентів – майбутніх фахівців сфери підприємницької діяльності : методичні рекомендації. Запоріжжя, ЗОІВВ. 1992. 39 с.
5. Система консультування з професійної кар'єри учнів професійно-технічних навчальних закладів: монографія [Алексєєва С. В., Величко Н. О., Єршова Л. М., Закатнов Д. О., Кузьмінська Л. Д., Лозовецька В. Т., Орлов В. Ф.]; за редак. Д. О. Закатнова. Житомир: «Полісся», 2019. 219 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/717388/>